

บทที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นโยบายเบื้องต้นแห่งการปลดพันธะจากสนธิสัญญา

ไม่เสมอภาคของรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังอยู่ในระยะที่การปรับปรุงกิจการบ้านเมืองตามแบบอย่างตะวันตก ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ไททรงวางรากฐานไว้ดำเนินไปอย่างใดผลก็ ทั้งในด้านการปกครอง การทำนุบำรุงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขทางด้านกฎหมายและกิจการศาล เมื่อบานเมือง เริ่มมีความเจริญก้าวหน้าตามแบบสมัยใหม่ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงคัดแปลงสภาพความเป็นมาแต่ครั้ง รัชกาลก่อนให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธะที่ไทยต้องผูกพันอยู่กับประเทศต่างๆตามสนธิสัญญาที่สร้างขึ้นไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น เมื่อถึงสมัยของรัชกาลที่ ๕ ก็กลายเป็นข้อเสียเปรียบอย่างใหญ่หลวง ซึ่งพระองค์ไ้ทรงพากเพียรพยายามทุกวิถีทางที่จะบันเทาความผูกมัดต่างๆในลดน้อยลง

ผลแห่งการ เสียเปรียบจากสนธิสัญญาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การให้สัตยาบันสัญญาอังกฤษปี พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นจุดตั้งต้นสมัยแห่งอิทธิพลของชาวยุโรปในประเทศไทย สัญญาอเมริกัน ฝรั่งเศส และเยอรมันก็ติดตามมา และนับแต่นั้นหลังการเปลี่ยนแปลงศตวรรษใหม่ สินค้าจากยุโรปและจำนวนประชากรยุโรปในประเทศก็เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ^(๑)

สนธิสัญญาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำกับเซอร์จอห์น บาวริงราชทูตอังกฤษ เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งการเปิดประตูการค้าและสัมพันธไมตรีอย่างกว้างขวางระหว่างไทยกับต่างประเทศ หากพิจารณาดูข้อความในสัญญาดัง

กล่าวแล้ว ส่วนใหญ่ทางฝ่ายไทยเป็นผู้เสียเปรียบ (๑) โดยเฉพาะข้อที่ผู้หมักไทยจะปรับเวลาเกือบรอบปี คือ สัญญา ขอ ๒ และ ขอ ๔ ซึ่งมีใจความว่าควยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเก็บภาษีอากร

เกี่ยวกับเรื่องภาษีอากรนั้นตามสัญญาขอ ๔ กล่าวว่า "ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกกับลูกค้าอังกฤษตามสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ในคฤขัตศักราช ๑๘๒๖ ปี นั้นจะยอมเลิกเสียตั้งแต่หนังสือสัญญานี้ไซ้ใด พบนั้นไปจะต้องเสียแก่ภาษีสิ่งของขาเข้าขาออกสินค้าเขาจะต้องเสียภาษี ๑๐๐ ละสาม จะเสียเป็นของถ้าจะเสียเป็นเงินก็คิดราคาตามราคาทองนำสุดแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษี ๑๐๐ ละสามแล้วของจำหน่ายไม่ไค จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด จะต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้กับเจ้าของให้ครบ ถ้าราคาสิ่งของไม่ตกลงกันต้องไปบอกกงสุลๆจะเรียกพอคาคคนหนึ่งถ้าสองคน ช่วยตีราคาพอสมควร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะบันทึกเอาเงินเข้ามาณกรุงฯ ไม่ต้องเสียภาษีแต่ของขายเงินให้แก่เจ้าภาษี ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อเงินเอาไว้ให้บันทึกกลับออกไปไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษเอาเงินไปลักลอบขายทำผิดสัญญาข้อนี้ให้รับเอาเงินเสียให้สิ้น แลของที่เป็นสินค้าจะบันทึกออกไปนั้น ตั้งแต่ของสิ่งนั้นเกิดมาจนไคเป็นสินค้า บันทึกกำปั่นออกไปให้เสียภาษีแต่ขั้นเดียว ของสิ่งใดที่เป็นสินค้าในกรุงเทพฯจะเรียกเป็นสมภักษรฎา เรียกเป็นภาษีป่า ภาษีในกรุง ภาษีปากเรืออย่างไร ไคกำหนดแล้วในพิกัตติคอยู่กับหนังสือสัญญาแล้ว โดยยอมกันเป็นชัดแล้ววาของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้ว เมื่อลงเรือไม่ต้องเสีย พวกลูกค้าอยู่บังคับอังกฤษจะซื้อสินค้ายอมให้ซื้อกับผู้ทำนุปลูกและของที่ขายนั้น ถ้าไคผู้หนึ่งจะซื้อยอมให้ขายมีใหญ่หนึ่งผู้ไคซัดขวางห้ามปราม ภาษีที่กำหนดในพิกัตสัญญานี้ สินค้าที่บันทึกเรือไทยจีนที่เคยเสียแล้วฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือไทยจีนแลชาติอื่นๆ ก็จะทำยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาขอเรือณกรุงฯเสนาบดียอมให้ต่อแล้วก็ไคไค แลเขาปลาเกลือของสามสิ่งนี้ที่ในกรุงฯ ไม่บริบูรณ์หมายประกาศห้ามไม่ให้ออกไปไคไค เงินทองแลของส่วรับตัวขาออกไม่ต้องเสีย

ภาณี " (๑) ตามข้อสัญญาใหม่อังกฤษว่าไทยมีสิทธิ เก็บภาษีสินค้าเข้าได้เพียงร้อยละสาม นอกจากนั้นเงินซึ่งเป็นสินค้าของห้ามของประเทศ อังกฤษก็มีสิทธิพิเศษสงเคราะห์เข้ามาจำหน่ายในเมืองไทยได้ สัญญาข้อนี้คือการตั้งระบบการค้าขายกับต่างประเทศขึ้นใหม่ ยกเลิกประเพณีผูกขาดของพระคลังสินค้าซึ่งเป็นที่รังเกียจของชาวยุโรปตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ลงโดยสิ้นเชิง เซอร์จอห์น บาวริงกล่าวถึงความสำเร็จในงาน นานี้ว่า..... "ความสำเร็จของฉันผูกพันอยู่กับการปฏิวัติงานด้านการคลังของรัฐบาลซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการเก็บภาษีสินค้าทุกอย่าง เป็นการถอนรากถอนโคนอภิสิทธิ์และการผูกขาดสินค้าที่ไม่เพียงฝังแน่นอยู่ชานานแล้ว แต่ยังมีอำนาจไว้อย่างผู้มีอิทธิพลและข้าราชการผู้ยิ่งใหญ่ของรัฐ " (๒)

ผลประโยชน์จากการค้าขายกับต่างประเทศซึ่งได้จากภาษีต่างๆ เป็นต้นว่าภาษีเบิกร่องหรือภาษีปากเรือ ภาษีสินค้าเข้า ภาษีสินค้าออก การผูกขาดของพระคลังสินค้า และการบังคับซื้อของพระราชประสงค์อันเป็นโบราณราชประเพณีของไทยต้องยุบเลิกไป รัฐบาลคงมีรายได้เฉพาะภาษีขาเข้าร้อยละสาม และภาษีสินค้าออกซึ่งเก็บตามพิภคสินค้าที่แนบหอยสัญญาเท่านั้น

ตามสัญญาข้อ ๒ ที่ว่าควยอำนาจศาลกงสุลหรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต "ว่าแต่บังคับการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษซึ่ง เขามาอยู่ณกรุง เทพพระมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เขาตั้งอยู่ณกรุง เทพมหานคร กงสุลจะทำตามหนังสือสัญญานี้ และขอหนังสือสัญญาที่มีโดยกเสียจงทุกประการแล้วจะไต่บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้ทำตามควย แล้วกงสุลจะรักษากฎหมาย การค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดวง เกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว และมีต่อไปภายนา ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปฎิษาชำระตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิดไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมือง

๑. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จากสมุดคำเลขที่ ๘๔ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

๒. Bowring : Op. Cit. vol. 1 p. 226

ไทย ถ้าคนอยู่ในไต้บังคับไทยเป็นความกันเองกงสุลไม่เอาเป็นธุระ แต่ไทยกับอังกฤษยอมกันว่างกงสุลซึ่งจะ เขามาตั้งอยู่ณกรุง เทพมหานครนั้นยังไม่ตั้ง ต่อเมื่อทำหนังสือสัญญาตกลง ลงชื่อกันแล้วกำนันอังกฤษ เขามาอาศัยณกรุง เทพมหานคร ไซ้ของอังกฤษมีหนังสือสารรับคำเป็นสำคัญครบสิบคำ หนังสือสัญญาประทับตรา เขามาถึง เปลี่ยนกันหลังกงสุลจึงตั้งได้" (๑) หลักสำคัญของสัญญาฉบับนี้คือถาคนในบังคับอังกฤษวิวาทกับคนในบังคับไทย กงสุลอังกฤษกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะใคร่รวมปรึกษากันเพื่อตัดสิน หากคนในบังคับอังกฤษทำผิดกงสุลจะลงโทษตามกฎหมายของอังกฤษ และหากคนในบังคับไทยทำผิด เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็จะลงโทษตามกฎหมายไทย พิจารณาแต่เพียงผิวเผินสัญญาดังกล่าว ก็มีใค้ก่อกความยุ่งยากอะไรนัก เพราะออกจะสะดวกแก่กันทั้งสองฝ่าย แต่ในสมัยต่อมา - ... เมื่อบานเมืองเจริญยิ่งขึ้น วิธีการสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้กลับกลายเป็นเครื่องบั่นทอนอำนาจอธิปไตยของไทยอย่างร้ายแรง ซึ่งกว่าจะปลดเปลื้องภาระอันหนักหน่วง เรื่องศาลกงสุลได้ก็นับเป็นเวลาถึง ๗๐ ปีเศษต่อมา สนธิสัญญาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำกับต่างประเทศนั้น นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนนโยบายของชาติไทยแล้ว "สัญญาใหม่นี้ยังแนะนำสิ่งใหม่ขึ้นในประวัติศาสตร์สยาม.... นั่นคือสถานกงสุลต่างชาติ และอำนาจสิทธิสภาพนอกอาณาเขต" (๒)

สถานกงสุลและสิทธิสภาพนอกอาณาเขตก่อกำเนิดขึ้นโดยชนชาติในยุโรปเป็นต้นคิด คือหลังสมัยจักรวรรดิโรมันพินาสลง การค้าระหว่างประเทศต่างๆในยุโรปกับดินแดนทางภาคตะวันออกของ เมดิเตอร์เรเนียนเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ พวกพ่อค้ายุโรปพากันเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ประเทศต่างๆ จึงตั้งข้าราชการมาประจำตามเมืองท่าแถบภาคตะวันออกของ เมดิเตอร์เรเนียน เพื่อทำหน้าที่คอยดูแลคุ้มครองผลประโยชน์ให้แก่ชนชาติของตน ข้าราชการที่ทำหน้าที่ดังกล่าวเรียกวางกงสุล นอกจากดูแลงานกิจการค้าแล้วกงสุลยังมีสิทธิพิจารณาขอพิพาทต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างพวกของตนด้วย วิธีการนี้ปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาจนถึงราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ จึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทั้งนี้เพราะระบบมีผู้แทนทางการทูตประ-

๑. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จากสมุดคำเลขที่ ๘๔ ฉบับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 ๒. Graham : Siam p. 304

จำ การใช้อำนาจศาลของกงสุลต่างประเทศและความতিকำหน้าเรื่องอำนาจอธิปไตย
 ว่าควรอยู่ในขอบเขตของแต่ละรัฐ ทั้งสามอย่างนี้ขัดแย้งไม่ต่อกันกับสิทธิสมบูรณ์
 แห่งประเทศชาติ ประกอบกับระยะนั้นกฎหมายปกครองของท้องถิ่นกำลังมีวิวัฒนาการ
 รุ่งเรือง และการปฏิบัติต่อกันในระหว่างชาติก็ดำเนินไปอย่างราบรื่นเรียบร้อย จึง
 ทำให้อำนาจศาลกงสุลคู่ไรความหมายลง ดังนั้นอำนาจศาลกงสุลทั่วดินแดนประเทศยุโรป
 ที่นับถือคริสต์ศาสนาจึงตกอยู่ในเงื้อมมือของเจ้าประเทศซึ่งเป็นเจ้าของอาณาจักร
 และอำนาจของกงสุลซึ่งมีมาแต่ครั้งสมัยกลาง ก็กลายเป็นความสำคัญเพียงอำนาจ
 การเรื่องผลประโยชน์ทางการค้าของชาติที่ตนเป็นตัวแทนอยู่ และทำหน้าที่ให้คำปรึกษา
 ทหารเรือแก่เพื่อนร่วมชาติซึ่งเขาไปอยู่ในเขตนั้น (๑) มีขอนาสั่ง เถวว่าอำนาจศาลกงสุล
 หรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแมจะเริ่มต้นขึ้นในภาคพื้นยุโรปและใช้วิธีปฏิบัติกันต่อมา
 ครั้นเมื่อประเทศต่างๆมีประมวลกฎหมายสมบูรณ์แบบขึ้น ความสำคัญของการมีศาลกงสุล
 จึงลดน้อยลงจนเลิกกันไ้เอง สำหรับทางภาคพื้นเอเชียเมื่อได้รับอิทธิพลจากการมี
 ศาลกงสุลของชาติตะวันตกแล้ว กว่าจะยกเลิกโดยยั้งแต่ชวาคก็ราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

ในทวีปเอเชียชาวยุโรปมีโอกาใช้อำนาจศาลกงสุลเป็นครั้งแรกในกรุง
 ประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม ชาวยุโรปเรียกร้องอำนาจศาลกงสุลจากประเทศตะวัน
 ออก เพื่อความสะดวกในการติดต่อโดยเฉพาะทางการค้า สิทธิสภาพนอกอาณาเขต
 มีอนุสนธิจากระบอบแคปิตูเลชัน (Capitulation) กล่าวคือการติดต่อกาขายกับประ
 เทศภาคตะวันออกไกลของชาวยุโรปไม่สะดวกเพราะติดขัดอยู่ด้วยเรื่องศาสนา พวก
 ตูร์กีนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งยึดถือคำสอนว่า พวกที่ไม่นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ที่ไม่มี
 ฐานะอย่างใด เป็นพวกมีจนาโทษฐาน เมื่อชาวยุโรปเขาไปค้าขายในดินแดนเหล่านี้และ
 เกิดวิวาทกันขึ้นกับชาวเมืองก็เกิดความลำบาก เพราะทางบ้านเมืองไม่ยอมตัดสินให้
 ชาวท้องถิ่นผู้ใดที่เขาไปติดต่อกับชาวยุโรปจนเกิดวิวาทกันขึ้นนั้นก็เป็นผู้ที่ไมพึงปรารถ
 นาของรัฐบาลท้องถิ่น จึงเกิดเป็นความจำเป็นที่ชาวยุโรปจะต้องตัดสินขอวิวาทเหลา
 นั้นเอง จึงเริ่มมีศาลกงสุลขึ้น และระบอบCapitulationก็เกิดขึ้นคลี่คลายมาเป็น
 สิทธิสภาพนอกอาณาเขตในภายหลัง ระบอบนี้มีกฎหมายอยู่ว่าชาวต่างประเทศไม่คงทำ

1. Charles James Tarring : British Consular Jurisdiction in the East p. 4

ตามกฎหมายบ้านเมืองที่ตนไปอยู่ แต่ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศที่ตนสังกัดและชั้น-
 ทศาลดงสุดของตน ในทางอำนาจของศาลประเทศไทยต่างกับประเทศเหล่านี้เพราะ
 ไทยนับถือพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้มนุษย์รู้จักเนื้อแ่และให้มีขันติธรรม ทุกคนมีเสรีภาพ
 ในทางความคิดเห็นโดยเฉพาอย่างยิ่งทางศาสนา กังนั้นรัฐบาลไทยจึงรู้สึกไม่เคื่อค-
 รอนที่จะติดต่อกับชาวต่างประเทศ พยานหลักฐานในข้อนี้ก็ได้เป็นที่ประจักษ์มาแล้วแต่
 ครึ่งสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 แด่อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็ต้องยอมรับสนธิสัญญาข้อนี้

จอห์น บาสเซต มัวร์สรุปสาเหตุแห่งการกำเนิดของสิทธิสภาพนอกอาณา-
 เขตไว้ว่า "เนื่องจากความแตกต่างกันทางกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและการ
 ปฏิบัติต่อสังคม ประชาชนและคนในบังคับของชาติที่มีอารยธรรมแบบยุโรปจึงได้รับสิทธิ
 พิเศษอย่างกว้างขวางจากกฎหมายท้องถิ่นภายในประเทศซึ่งมีอารยธรรมแตกต่างไป
 จากของยุโรป ส่วนใหญ่ได้แก่ประเทศทางภาคตะวันออก สิทธิพิเศษดังกล่าวนี้ คือสิทธิ
 สภาพนอกอาณาเขต โดยทั่วไปสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะได้รับความคุ้มครองจากสนธิ-
 สัญญา และในบางกรณีก็มีบัญญัติไว้ร่วมกับตัวสนธิสัญญา การปฏิบัติทางสิทธิสภาพนอกอา-
 นนาเขตแก่ประชาชนหรือคนในบังคับของชาติที่ใดอภิสิทธิ มีกำหนดไว้เป็นกฎหมายของ-
 ประเทศ ควบวิธีการนี้อำนาจพิจารณาของชนต่างชาติขึ้นอยู่กับขาราชการของประเทศ
 นั้นๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่กงสุลและทูต"^(๑)

สิทธิสภาพนอกอาณาเขตมีทฤษฎีอยู่สองอย่างคือ ประการแรกเป็นหลักปฏิ-
 บัติซึ่งรู้จักกันแพร่หลายในระหว่างอารยประเทศ ได้แก่สิทธิพิเศษทางอำนาจศาลที่ผู้-
 แทนทางการทูตและคณะร่วมงานของต่างประเทศได้รับยกเว้น ส่วนประการหลังเป็นอภิ-
 สิทธิซึ่งชาติมหาอำนาจบางชาติได้รับจากประเทศที่ยังล่าหลังและประเทศทางภาคตะวัน-
 ออก ทั้งสองประการนี้แตกต่างกันทั้งจุดหมายและผลของการปฏิบัติ

หลักการของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งรู้จักกันแพร่หลายทั่วโลก คือ ประ-
 เภทที่หนึ่ง กฎเกณฑ์อื่นเป็นแนวทางของข้อนี้มีระเบียบบังคับไว้ถาวร และเป็นสิ่งยอม-

๑. John Bassett Moore : Digest of International Law
 vol. 2 p. 398

รับนับถือกันในเรื่องอารยะชาติว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคืออำนาจควบคุมครองเท่าที่จำเป็นแก่อธิปไตยภายนอกประเทศ และดูแลแทนทางการทูตของตนในดินแดนต่างชาติ ผลแห่งทฤษฎีข้อนี้ทำให้โดยสิทธิทางศาลมีฐานะโดยสมบูรณ์เหมือนกันที่เคยอยู่บ้านเมืองของตน และไม่อาจที่จะเดินทางไปประเทศใดๆ สิทธิพิเศษเรื่องการยกเว้นทางศาลก็จะมีผลใช้บังคับได้เช่นเดียวกัน

ลักษณะของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตประการที่สอง เกิดจากสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างชาวยุโรปกับประเทศภาคตะวันออก ซึ่งมีจุดประสงค์จะเปิดโอกาสใหม่ให้อำนาจศาลสิทธิพิเศษในการติดต่อค้าขายกับรัฐต่างๆ ภายใต้ควบคุมครองป้องกันและอำนาจศาลของบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกงสุลหรือดูแลแทนทางการทูตของประเทศตน หลักข้อบังคับมิได้วางตายตัวเหมือนกันทุกประเทศ อย่างสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ยกเว้นให้แก่ผู้แทนทางการทูต ทั้งนี้เพราะประเทศที่ต้องทำสนธิสัญญาโดยระบอบอำนาจศาลลงสุดทางประเทศไว้ชัดเจนนั้นล้วนแต่ยังเจริญอยู่หลัง ไม่มีประมวลกฎหมายเป็นหลักประกันความยุติธรรมจนเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของชาวยุโรป^(๑)

ฝรั่งเศสคือมหาอำนาจผู้วางรากฐานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้ทางภาคตะวันออก โดยการทำสนธิสัญญานับเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๒๕๕ กับตุรกี^(๒) ทางฝ่ายอังกฤษหลังจากทำสนธิสัญญานานกิง เป็นสนธิสัญญาสงบศึกสงครามฝิ่นเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๕ แล้ว รุ่งขึ้นปี พ.ศ. ๒๓๘๖ ก็ได้ทำความตกลงเพิ่มเติมอีก ซึ่งในสนธิสัญญารั้งนี้เองอังกฤษได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากจีน^(๓) ผลแห่งการที่นายพลจัตวาเปอรรี่ทำหน้าที่เคาะประตูที่ปิดตายของประเทศญี่ปุ่นคือได้ทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ ต่อมาอีก ๔ ปีนายแฮร์ริสทูตอเมริกันก็ได้เซ็นสนธิสัญญานับใหม่กับญี่ปุ่นอีก^(๔) และตามสนธิสัญญาก็มีกล่าวถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเช่นกัน ส่วนประเทศไทยสนธิสัญญา

๑. Luang Nathabanja : Extra - Territoriality in Siam p. 7
๒. Ibid p. 19
๓. K.M. Panikkar : Asia and Western Dominance p. 131
๔. G.F. Hudson : Op. Cit. p. 25

ซึ่งทำกับ เซอร์จอห์น บาวริง ปี พ.ศ. ๒๓๕๘ ได้แนะนำสิ่งใหม่ขึ้นในประวัติศาสตร์—
สิ่งนั้นคือ ศาลกงสุลและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

เปรียบเทียบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมัยพระบาท-
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อำนาจสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศซึ่งมีอยู่เหนืออธิปไตย
ทางการศาลของบ้านเมืองไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น อันที่-
จริงมีโชของใหม่เคยมีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อชาวยุโรปเริ่มเข้า-
มาติดต่อกับค้าขายและเจริญทางไมตรีด้วย พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทานสิทธิพิเศษ
ต่างๆให้ยิ่งเสียดกว่าไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินของพระองค์เองเสียอีก ทั้งนี้เป็นความขมขื่นมรรณ-
เนียมประเพณีไทยยอมยกย่องอำนาจความสะดวกแก่ผู้เป็นแขกแปลกถิ่นมา การยินยอม-
ผ่อนผันเพราะความเห็นอกเห็นใจไกลกลายเป็นการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวต่างประเทศเป็น-
ลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยไทยได้ทำสนธิ-
สัญญาฉบับบริษัทชอส์ตันเคียของฮอลันดา เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๓
มีใจความโดยสรุปว่าถ้าลูกจ้างในบริษัทนี้กระทำความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรงให้เจ้าหน้าที่-
ฝ่ายไทยส่งตัวผู้กระทำความผิดนั้นให้หัวหน้าของบริษัทเป็นผู้พิจารณาโทษตามกฎหมายของฮอลัน-
ดา ถ้าหัวหน้าของบริษัทเองกระทำความผิดต่อคนไทยก็ให้พระมหากษัตริย์ไทยจับตัวไว้ แล้ว
แจ้งไปยังผู้ว่าราชการสถานการค้าของบริษัทซึ่งตั้งอยู่ที่เกาะชะวาเพื่อจัดการลงโทษต่อไป
จากสัญญานี้บ่งชี้ว่าประเทศไทยได้ถูกจำกัดเอกราชในการศาลเพื่อประโยชน์ของ-
ชาวต่างประเทศมาแล้วตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเริ่มกับชาวฮอลัน-
ดาเป็นชาติแรก ไทยตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบเพราะชาวฮอลันดาที่ทำร้ายคนไทยไม่-
ต้องอยู่ใต้วงค้ำของตัวบทกฎหมายไทย จึงอาจไม่ถูกลงโทษโดยผู้มีอำนาจฝ่ายเขาเลย-
ก็ได้ ส่วนคนไทยที่ทำร้ายพวกฮอลันดาจะต้องถูกพิจารณาโทษตามกฎหมายกระบิล เมืองเสมอ
ต่อมาปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ในระยะสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั่นเอง—
ไทยได้ทำสนธิสัญญากับประเทศฝรั่งเศสซึ่งมีนายเคอลา ลูแฌร์เป็นราชทูต และได้ให้-
สิทธิพิเศษแก่บุคคลในบริษัทฝรั่งเศสทำนองเดียวกันที่ให้แก่บริษัทฮอลันดาอีก คือให้เป็นผู้เป็น-
หัวหน้าพนักงานของบริษัทมีอำนาจระความแพ่งและอาญาที่เกิดขึ้นในระหว่างคนงาน—

ของบริษัทเอง ไม่ว่าจะ เป็นชาติฝรั่งเศสหรือไม่ และให้ส่งตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษที่ประเทศฝรั่งเศส ถ้าคนงานของบริษัทพิพาทกับบุคคลที่ไม่ได้อยู่กับบริษัท อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีคงตกอยู่กับพระมหากษัตริย์ไทยแต่ทรงให้สิทธิหัวหน้าเจ้านักงานของบริษัทที่จะนั่งพิจารณาและออกความเห็นชี้ขาดตัดสินคดีด้วย คนไทยจึงต้องอยู่ในฐานะเสียเปรียบคนฝรั่งซึ่ง เป็นพวกต่างดาวอีกชาติหนึ่ง

นับว่าเป็นโชคดีของบ้านเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สิทธิพิเศษทางอำนาจศาลของชาวต่างประเทศเราเสียให้เฉพาะชาวฮอลันดา และฝรั่งเศสเท่านั้น และมีอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น หลังจากสิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว สิทธิพิเศษของชาวยุโรปที่อยู่นอกอำนาจกฎหมายและศาลไทยในเมืองไทยก็จบสิ้นตามไปด้วย ไทยจึงกลับมีเอกราชทางการศาลอย่างเต็มที่ดังเดิม

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์อิทธิพลของชาวตะวันตกที่แผ่เข้ามาคุกคามดินแดนภาคเอเชียยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น จากสนธิสัญญาที่ฝรั่งเศสทำกับตุรกีในปี พ.ศ. ๒๒๕๘ และอังกฤษทำข้อตกลงกับจีนในปี พ.ศ. ๒๓๔๒ เป็นตัวอย่างซึ่งชาติมหาอำนาจตระหนักแนววิธีการวิกรอนเอกราชทางการศาลของประเทศเจ้าของบ้าน ไคอำนาจผลประโยชน์และให้ความคุ้มครองแก่ชนชาติของตนเป็นอย่างดี จึงนำวิธีการเช่นเดียวกันมาใช้กับประเทศไทย สนธิสัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๓๕๔ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำกับเซอร์จอห์น บาวริงราชทูตอังกฤษ ไคเปิดศักราชแห่งความไม่เสมอภาคทางสนธิสัญญาขึ้นในประวัติศาสตร์อีกเป็นครั้งที่สอง เบื้องหลังของการทรงยอมเสียสละเอกราชทางการศาลของพระองค์คือเพื่อสงวนเอกราชของชาติซึ่งมีค่าความมากมายนักใหญ่คงอยู่ หากทรงปฏิเสธความปรารถนาจะติดต่อทำไมตรีของชาวตะวันตก ก็ยังเป็นสิ่งเหลือเค้าวาชตาชของบ้านเมืองไทยจะผ่านพรมนมหากษัตริจักรวรรดินิยมโคตรลอครอดฝั่งหรือไม่ เมื่อคนอังกฤษไคสิทธิพิเศษที่จะไม่ตองขึ้นศาลไทย ชาวต่างประเทศอื่นๆก็พากันเรียกร้องเอาสิทธิเช่นเดียวกันบาง ไทยจะปฏิเสธก็ไม่ได้เพราะจะเป็นการเลือกที่รักมักที่ชังก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคขึ้นในระหว่างชาวต่างประเทศด้วยกัน จึงตองจำยอมตอไปทุกครั้ง "ในที่สุดคนอเมริกัน ฝรั่งเศส เคนมาร์ค ปอร์ตุเกส ฮอลันดา เยอรมัน สวีเดนและนอร์เวย์ เบลเยี่ยม อิตาลี ออสเตเรีย ฮังการี สเปนและรัสเซีย แมแต่ญี่ปุ่นซึ่ง เป็นชาวตะวันอกแท้ๆก็พากันไคสิทธิพิเศษไม่

ทองขึ้นศาลไทยกันทั้งนั้น โดยญี่ปุ่นได้สิทธิในปี ค.ศ. ๑๘๘๘" (๑)

ถึงแม้ว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ตั้งขึ้นใหม่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลายเป็นสภาพเหมือนชนกตริงแนเป็นภาระหนักหน่วงของชาติ กว่าจะปลดเปลื้องและกลับไต่เอกราชทางการศาสน์มาโดยสมบูรณ์ในระยะหลังก็เป็นเวลาถึง ๔๐ ปีเศษก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาสภาพของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกก็เพราะไม่ยอมผ่อนหนักผ่อนเบา จึงต้องเสียเอกราชอันมีค่ายิ่งของชาติแทนที่จะยอมเสียเปรียบเล็กน้อยๆ ดังที่ประเทศไทยต้องเสียตามสนธิสัญญาซึ่งกระทำกับต่างประเทศในรัชกาลที่ ๔ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงให้เหตุผลในการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับมหาอำนาจตะวันตกไว้ในหนังสือ "สามกรุง" ว่า :

รัชกาลที่ ๔ ไท	ธรรมา
พระกนิษฐภคินี	ปิ่นเกล้า
ครองพระราชวังบวร	อภิเศก
เสมออิสริยยศพระเจ้า	ภพอยู่หัว
สองโสทรราชโค	ดำรง รัฐเส
ขณะเมื่อเสด็จจะทรง	เนินไค
โอนอ่อนผ่อนปรนปลง	หทัยเที่ยง เถิดเอย
ภัยโยหอบโอบไกล	เอิบกลามาถึง
กอไผ่ไมลุ่มเมื่อ	ลมมา
ไม้ใหญ่ไม่ทานพา	ยุราย
ชวนชวายนบายเบี่ยงหา	หาสงบ ไร่เทอญ
ผ่อนหนักเป็นเบาขาย	แยบเบื่องเนื่องนี้
เข้มทิศคิดทั่วแล้ว	ฤาไฉน พระเอย
ไปกริ่งหึง เกาไกล	ใหม่กล้า

คบฝรั่งคังมิตรใน
 ฝรั่งโลกโอบมือควา
 ชงนำพานิชให้
 พาณิชยนำทรงปลิว
 กำปั่นหล่นเป็นทิว
 น้ำที่ไหนที่นั้น
 ทางคาทาชินสู
 เบี้ยหนักมักแผนดิน
 อ่าวเปิดเกิดทางภัญ
 สืบสอดต่อกันไค
 รัชกาลที่๔เจ้า
 สั่งเกิดเหตุการณ์ยาม
 ไตรตรองถองทวนตาม
 บงอุบายบายแก

ขณะเมื่อ
 ไชวแควนแสนเชื่อง
 หายทิว
 ปราศกัน
 ไปทั่ว
 แผ่นแทปลาถึง
 แควสิน คาเอย
 ตกไร
 โฉมยึก
 กับความพหิดล
 จอมสยาม
 โยคแล
 พระมตี
 เบียงกาวยาวยง

- พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยหม่อมหม่อมราชวงศ์ พระปรีชาเชิงการณ พุทธานุภาพให้เห็น ความซุกเข็นแค้นเคียด อันเบียดเสียดมาถึง พึงขอยหย่อนผอนปรือ ทำหนังสือสัญญา พาณิชยราชไมตรี เอาใจดีเขาต่อ กอบกอดันถวมิตร รักษาอิศรภาพ เหตุทรงทราบตัวอย่าง ในเมืองต่างประเทศ ฯ
- เชนญเบศร์แห่งพะมา ชลาอยู่ตามคติเกา ไมรูเทาทางราย จึงเป็นไปคังเห็น เป็นเครื่องเสร่ากำสรด หมดศกคิลลธิฤทธิเดช ฯ
- อนึ่งประเทศญี่ปุ่น เกิดวุ่นหนักหนา จำเดิมกาละครั้ง คังเดิมตั้งรังเกียด เคียดฉนชนต่างชาติ เกิดรอนราวพัลวัน เรือรบอเมริกันเข้าไป ญี่ปุ่นใส่ควยปืน แต่ฝรั่งขึ้นไปใหม่ เรือปืนใหญ่สีดำ นำไปจอกทอคสมอคอมโมคอรเปอรเรีย คือไม่มีใครเหมือน สงสารเพื่อนรัฐบาล แม้นกรานจักยับ ภายหลังกลับไปใหม่ เรือรบใหญ่สีดำ กำย่ายปืนหนัก เรือไซจักรเร็วฉกาจ เป็นเครื่องประหลาดสมัยนั้น ครั้นญี่ปุ่นปราชัย จำใจเซ็นสัญญา ทหารอเมริกันจิงยก ขึ้นสู่บกครั้งแรก แปกที่ไม่เคยมี เซ็นไมตรี-

กับใคร ฟังมีในครั้งนั้น ๆ

- ความบีบคั้นอันก่อวน ส่วนเมืองจีนนั้นเล่า ถูกเขย้าหลายคราว ถูกบีทาหลายคราว ก็ก้อฉาวหลายครั้ง ไปยังยังอยู่ใด ทองยอมให้สัญญา เปิดมรคาพาณิชย์ รักษาอิศรภาพ อันเป็นลาภพึงสงวน ๆ
- ฉะนั้นทั้งมณฑลประเทศ เขตทวีปอาสยา ภาคบูรพามีสาม สยามญี่ปุ่นจีน (๑) เลียงปราจีนอยู่ใด นอกจากสามนี้ไสร ตกคงเป็นเมือง ออกเอย ๆ

ความสำคัญของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตสมัยรัชกาลที่ ๕

สนธิสัญญาบาวริงปี ค.ศ. ๑๘๕๕ กลายเป็นแบบฉบับของความตกลง ระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่างๆ ในยุโรปเกือบทั้งหมดรวมทั้งประเทศญี่ปุ่น ด้วยนั้นราวระยะ ๑๕ ปีหลังของคริสต์วรรษที่ ๑๙ ประเทศไทยได้เปิดกว้างออกรับการการค้าและอิทธิพลของต่างประเทศ สนธิสัญญาเหล่านี้เป็นเสมือนแอกของประเทศไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งไม่อาจกำจัดลงได้อย่างสิ้นเชิง จนกระทั่งระยะปี ค.ศ. ๑๙๓๐ เศษ (๒)

ดังกล่าวแล้วว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งถูกวางรากฐานขึ้นอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อำนวนยสิทธิพิเศษให้แกชาวยุโรปต่างประเทศหลายอย่าง โดยเฉพาะอภิสหิทางคานอำนาจศาล แต่เนื่องจากระหว่างนั้นชาวต่างประเทศที่เขามาติดต่อค้าขายและพำนักอยู่บ้านเมืองไทยยังมีจำนวนเพียงเล็กน้อย ธิปไตยทางการศาลของไทยจึงมิได้รับความกระทบกระเทือนมากนัก เหตุการณ์ทุกอย่างดำเนินไปอย่างราบรื่นและรัฐบาลก็มีตอง เผอิญกับปัญหาหนักแต่อย่างใด ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏว่าจำนวนของชาวต่างประเทศในเมืองไทยเพิ่มมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นชนชาติต่างๆ เหล่านี้ยังมีใจละโมภย์ขยับยื่นสิทธิพิเศษที่ได้รับยกเวนจากไทยเพื่อแผ้วให้แกชาวยุโรปอาศัยอยู่ในบังคับของตนควย หากการ-

๑. กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ : สามกรุง หน้า ๒๕๐-๒๕๓

2. Wendell Blanchard : Thailand Its People Its Society Its Culture. p. 235

ยกเว้นไม่ตองขึ้นศาลไทยจำกัดเฉพาะพลเมืองของประเทศซึ่งมีสัญญาอยู่กับไทยคั้งที่คาดหมายกันไว้แต่แรกก็พอจำเนา แต่ชาวตะวันตกกลับตีความของสนธิสัญญาบิดเบือนไป เหตุนี้เองจึงทำให้มีการหลีกเลี่ยงกฎหมายและการลงโทษของศาล ปรากฏว่ามีคนจีนหรือแมคนไทยเองไปขอหนังสือจากกงสุลทำตนเป็นคนในบังคับของประเทศนั้นๆ พฤติการณ์เช่นนี้จึงเกิดผลกระทบกระเทือนประเทศอย่างรุนแรง อำนาจศาลกงสุลคั้งเดิมซึ่งมีระบุไว้ในสนธิสัญญากับต่างประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาทิ สัญญาับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ และฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ นั้น ก็เพื่อให้สิทธิในการพิจารณาพิพากษาคคีที่เกิเกิดขึ้นในระหว่างชาวอังกฤษหรือชาวฝรั่งเศสโดยเฉพาะ แต่หลักการนี้ก็ไ้แปรเปลี่ยนเป็นสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งชาวเอเชียในบังคับของต่างชาติพลอยได้รับชอยยกเวนควย ประการสำคัญก็คือระเบียบการของศาลกงสุลของแต่ละชาติที่ต้งขึ้นในประเทศไทยนั้น ล้วนแตกต่างกันทั้งสิ้น เพราะทุกประเทศก็ถือตนมีระบอบงานศาลยุติธรรมเป็นของตนเอง (๑) ไม่มีหลักประกันให้พอเป็นที่เชื่อถือใดเลยว่าผู้ทำผิดซึ่งเป็นคนในบังคับของชาติต่างๆจะได้รับการลงโทษอย่างสมควรกับความผิด

คำว่า "คนในบังคับ" ตามสนธิสัญญาดังกล่าวมีความหมายคั้งเดิมถึงพลเมืองของประเทศซึ่งไ้ทำสนธิสัญญากับไทย ครั้นต่อมาเมื่อประเทศมหาอำนาจแผ่อิทธิพลเขารอบครองดินแดนบางสวนของภาคเอเชียตะวันออก ก็ไ้มีการตีความ "คนในบังคับ" นี้ให้กินความไปถึงคนในอาณานิคมและรัฐอารักขาของชาตินั้นๆควย ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สะดวกอย่างยิ่งในการบริหารกิจการบ้านเมือง เพราะนอกจากชาวเอเชียในอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจจะพลอยได้รับอภิสิทธิทางสิทธิสภาพนอกอาณาเขตภายใต้ตรมเงาศาลสถิตยยุติธรรมของไทยควยแล้ว ชาวเอเชียชาติอื่นซึ่งเข้ามาพำนักพักพิงพึ่งพระบรมโพธิสมภารก็ยงพากันเข้าไปสมัครเป็น "คนในบังคับ" (Subjects) ของชาวตะวันตก ทั้งนี้เพื่อหวังผลประโยชน์จากชอยยกเวนที่ไม่ตองขึ้นศาลไทย คั้งนั้นคนไทยเองผู้เป็นเจ้าของบ้านแทๆจึงกลับเสียเปรียบตกเป็นเบี้ยล่างของ

ชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทย ซึ่งได้รับทั้งสิทธิพิเศษความสะดวกสบายและกอบโกยผลกำไรไ้มากเสียกว่าอยู่ในบ้านเมืองของตนเองเสียอีก

ขณะที่ปริมาณของ "คนในบังคับ" ต่างชาติทวีเพิ่มพูนขึ้นนั้น รัฐบาลไทยก็ต้องเผชิญปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งคนต่างบ้านต่างเมืองกำลังขมมือเปิบโคสบายๆ คดีที่เกิดพิพาทกันในศาลกงสุลส่วนใหญ่เกี่ยวกับ "คนในบังคับ" ซึ่งเป็นชาวเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส มีอยู่หลายครั้งหลายคราวที่กลายเป็นเรื่องขัดแย้งยากแก่การพิจารณาลงโทษ และบางครั้งบาดหลวงผู้ทรงศีลในคริสตศาสนาใช้อำนาจบังคับลงโทษแก่พลเมืองในประเทศไทยโดยพลการ ดังตัวอย่างคดีอุปทูตฝรั่งเศสยื่นฟ้องกล่าวหาว่าชาวหลวงเมืองนครไชยศรีกับ ม.ร.ว. เด็กบุงกรุกเขาไปจับเงินยูดอกคนในบังคับฝรั่งเศสในบานบาดหลวงฟอร์ดีเวด ตามหนังสือลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๗ ของ มร. เฟรองด์อุปทูตฝรั่งเศสถึงเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของไทย กล่าวหาว่าชาวหลวงเมืองนครไชยศรี และ ม.ร.ว. เด็กบุงกรุกมีอาวุธครบมือบุงกรุกเขาไปจับตัวเงินยูดอกกับผู้สอนศาสนาซึ่งอยู่ในบานบาดหลวงฟอร์ดีเวดที่เมืองนครไชยศรี และผูกขูกรวโซกโชถอยคำหยามชาติอบาดหลวงหลายประการ (๑)

ทางฝ่ายไทยชาวหลวงมณฑลนครไชยศรีได้ทำการสอบสวนไต่ความว่าเงินยูดอกเขาไปตั้งทำนาในที่ดินของเงินยูดอกซึ่งต้องโทษจำคุกอยู่ ครั้นเงินยูดอกพ้นโทษจึงขอสวนแบ่ง เงินยูดอกไม่ให้ เงินยูดอกจึงกล่าวหาว่าเงินยูดอกลักทรัพย์ของตน บาดหลวงจึงให้เงินยูดอกจับตัวเงินยูดอกมาลงโทษ ในชั้นต้นพรรคพวกของเงินยูดอกจับตัวอำแดงยาญเป็นเมียของเงินยูดอกไปก่อน ต่อมาบาดหลวงขอให้เงินยูดอกไปหาที่บ้านอ้างว่าจะช่วยไถ่เกลียด ครั้นเงินยูดอกไปถึงบานบาดหลวงกลับถูกจับกุมตามโซไว้ ส่วนอำแดงยาญได้รับปลดปล่อยให้เป็นอิสระ เมื่อเงินยูดอกพ้นจากการคุมตัวไต่ฟ้องต่อศาล ศาลจึงมีหมายเกาะจำเลยมาพิจารณา แต่บาดหลวงกลับอ้างว่าเงินยูดอกควรจะฟ้องร้องตนซึ่งเป็นผู้ใช้ให้จับกุม

๑. จดหมาย มร. เฟรองด์ถึงเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๗ ต. ๑๓ แฟ้ม ๗/๑๓ กองจดหมายเหตุหอสมุดแห่งชาติ

มาจึงจะชอบ ข้าหลวงมณฑลนครไชยศรีได้ตอบชี้แจงว่าบาดหลวงไม่มีอำนาจที่จะเอา
ไพรฟ้าฯ แผ่นดินไปทำโทษโดยพลการ เมื่อจีนสุขผัดก็ควรฟ้องต่อศาล หลังจาก
พิจารณาไต่สวนแล้วขอที่บาดหลวงกล่าวหาว่าข้าหลวงไทยคว่านั้นก็ไม่เป็นความจริง (๑)

กรณีพิพาทเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราช
ทานกระแสพระราชดำริว่า....."พิเคราะห์เหตุผลเหตุเรื่องนี้จีนสุขคงจะได้ไปเป็นคน
เช่าที่ครั้งหนึ่งจริง บาดหลวงจึงได้ใช้อำนาจตามที่เคยใช้แก่พวกเช่าที่ทั้งหลาย ซึ่ง
เราไม่ยอมรับรองว่าบาดหลวงมีอำนาจ ทาทางที่จะสู้กันก็มีอยู่ แต่การซึ่งพดจากกัน
กับผู้ซึ่งพึ่งแต่เหตุเดียวเช่นกงซูลฝรั่งเศสเป็นการลำบากยิ่ง กลัวว่าอายุพวกนี้จะทำความ
ยุ่งขึ้นในวาระจะเป็นเหตุประกอบเรื่องราวอะไรก็ตามรูดกลด ขอให้คิดอ่านแก้ไขให้
จงดี" (๒) ปรากฏว่าทางฝ่ายรัฐบาลของสงที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศจากกรุง
เทพาออกไปไต่สวนพร้อมกับพนักงานฝ่ายฝรั่งเศส

สิทธิของ "คนในบังคับ" ต่างชาติยังได้ก่อความสับสนวุ่นวายแก่การพิจารณา
พิพากษาคดี และกลายเป็นเรื่องลูกกลามใหญ่โตระหว่างประเทศ เพราะเมื่อตอง
โทษจำเลยมักอ้างว่าเป็นคนในบังคับชาติอื่นเพื่อจะไต่รับยกเว้นไม่ตองขึ้นศาลไทย อาทิ
กรณีเรื่องกงซูลฝรั่งเศสขอให้ปล่อยตัวนายพลอยคนในบังคับซึ่งตองคดีอาญาจำขังอยู่ที่
ศาลมณฑลราชบุรี โดย มร. ปงโซต์ กงซูลฝรั่งเศสได้แจ้งเรื่องถึงกระทรวงการต่าง
ประเทศของไทย เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ ว่านายพลอยคนในบังคับฝรั่งเศส
เสด็จออกไปตักบอยู่หลังบ้านในคืนวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒ และถูกคนลอบ
ทำร้ายซ้ำยังถูกฝ่ายบ้านเมืองจับกุมตัว จึงขอให้ไทยรับปล่อยตัวนายพลอยให้เป็นอิสระ
โดยเร็ว ตามการพิจารณาไต่สวนของไทย ปรากฏว่านายพลอยถูกพนักงานอัยการ
โจทก์ยื่นฟ้องฐานลอบทำร้ายนายขี้มีบาดแผลสาหัสมาก ในชั้นต้นพิจารณาจำเลยให้
การวางสังกัศทหารเรือ เมื่อถึงชั้นสืบพยานจำเลยกลับร้องว่าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส

-
- ๑. จดหมายกรมหลวงเทเวศร์วังไชยโรปกครองถึง กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ราชเลขา
นุกการ ฉบับลงวันที่ ๑๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓ พ. ๑๓ แฟ้ม ๓/๑๓
 - ๒. พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ พระราชทาน กรมหลวงเทเวศร์วังไชยโรปกครอง
ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓ พ. ๑๓ แฟ้ม ๓/๑๓

และใคองหนังสือสำคัญ (Certificat D'Inscription) ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๔ ว่าเป็นชนชาติเขมรเกิดที่ตำบลปากทอ แขวงเมืองราชบุรี บิดาชื่อ นายอนเกิดที่เมืองกำปอด หลังจากอัยการโจทก์ทำการสอบสวนแล้วไคความว่า ทั้งบิดาจำเลยและตัวจำเลยเป็นทหารเขาเวรมากกว่า ๑๐ ปี และตัวจำเลยเวลานี้ สักตราสมอที่ทองมือ (๑) ซึ่งเป็นพะยานอยู่ชัดแจ้งว่านายพลอยเป็นทหารเรือจริง ถึงแมตามหลักแห่งความยุติธรรมศาลไทยมีอำนาจชำระคดีนี้ไคอย่างเต็มที่ เพราะนายพลอยเป็นคนในบังคับไทย กงสุลฝรั่งเศสทำงานผิดพลาดมิไคตรวจดูหลักฐานให้รอบคอบก่อนจะรับไว้เป็นคนในบังคับของตน กงสุลหวังแต่จะเพิ่มพูนจำนวนคนในบังคับให้มากยิ่งขึ้นแต่เมื่อถูกแรงรัดให้ปล่อยตัวนายพลอยหนักๆเขา ในที่สุดไทยจึงยินยอมตกลงให้เนรเทศนายพลอยออกไปจากพระราชอาณาเขตไทย

การมี "คนในบังคับ" เป็นจำนวนมากยอมหมายถึงอิทธิพลของชาติตนกำลังแผ่ไพศาล เป็นที่นิยมของประชาชนพลเมืองแห่งประเทศนั้น ฝรั่งเศสจึงพยายามทุกวิถีทางในเรื่องเพิ่มจำนวนคนในบังคับ และความที่อยากจะเอาใจช่วยเหลือจำเลยในบางครั้งฝรั่งเศสก็ไม่มีหลักฐานพอเพียงจะอ้างว่าจำเลยเป็นคนในคุ้มครองของตน คังในคดีเรื่องจับสุราเถื่อนที่เมืองปราจีนบุรี อุปทูตฝรั่งเศสกล่าวหาว่าหลวงชัจฉำตำรวจภูธร เมืองปราจีนบุรี เขาไปคนสุราเถื่อนในมานจันทักแสงคนในบังคับฝรั่งเศส จนถึงกับยิงจันทักแสงและลูกจางคนหนึ่งตาย แล้วเก็บเอาทรัพย์สินเงินทองไปและเผาบ้านของจันทักแสงเสียควย อุปทูตชู้ให้ไทยรีบไคสวนไคโดยเร็วและถาหากเป็นความจริงรัฐบาลไทยจะตองรับผิดชอบทั้งหมด ตามการสอบสวนของญวาราชการ เมืองปราจีนบุรี ความจริงมีว่าพลตำรวจภูธรกับกรมการพรอมควยนายอากรสุราไคไปตรวจจับสุราเถื่อนที่บ้านจันทักแสง ณ วัดโคก อำเภอศรมหาโพธิ์ จันทักแสงแยงของกลางและตอสูยิงถูกพลตำรวจภูธรอาการสาหัส พลตำรวจจึงไคยิงตอบถูกพวกของจันทักแสงตายคนหนึ่ง

๑. ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวระวงษ์วโรปการ ทูล กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๗ ค. ๑๓ แฟม ๒๒/๑๓

การที่ฝรั่ง เสด็จอ้างว่าเป็นคนในบังคับของตนนั้นไทยคัดค้านเพราะไม่มีหลักฐานอ้างอิง (๑)

เหล่านี้คืออุปสรรคสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีภายในบ้านเมืองไทยอันมีผลสืบเนื่องจากลัทธิสภาพนอกอาณาเขต ครั้งนั้นชรอยจะเป็นที่ล้าลือก้นมากกว่าการอยู่ในบังคับของต่างชาติสะกดกสบาย ทำนิติศาลไทยก็ไม่มีลัทธิตัดสินคดี เพราะขึ้นอยู่กับศาลกงสุลโดยเด็ดขาด การลงอาญาที่ล้วนไ้รับแต่โทษสถานเบา ชาวจีน เขมร ลาว ญวน แมกระทั่งคนไทยจึงนิยมโอนเป็นคนในบังคับต่างชาติกันมาก เรื่องลัทธิสภาพนอกอาณาเขตจึงเป็นอุปสรรคของความสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง สาเหตุนี้ไ้ไ้กระคุนไ้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริดำเนินการปรับปรุงสถานะการทางคานกฎหมายของไทยให้ดีขึ้น เมื่อกฎหมายไทยทัดเทียมตามแบบอย่างของอารยะประเทศและเป็นที่รับรองของประเทศมหาอำนาจแล้วความตึงเครียดคานลัทธิสภาพนอกอาณาเขตก็จะคอยผ่อนคลายลง เป็นลำดับ

การปรับปรุงคานกฎหมายและกิจการศาล

"อุปสรรคสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศไทยในครั้งกระโน้นอยู่ที่สนธิสัญญาไม่เสมอภาคระหว่างประเทศไทยกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก" (๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเร่งปรับปรุงกิจการบ้านเมืองทุกวิถีทางเพื่อไห้ประเทศไทยก้าวไปสู่ฐานะเสมอภาคกับประเทศต่างๆ แต่อุปสรรคสำคัญของความเจริญก้าวหน้าของไทยก็คือสนธิสัญญาครั้งที่ทำกับเซอร์จอห์น บาวริงในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ นั้นเอง จากสนธิสัญญาคังกล่าวไทยต้องยกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไห้แก่อังกฤษและชาติต่างๆในสมัยต่อมา เนื่องจากชาวต่างชาติไม่รับรองระเบียบการศาลยุติธรรมของไทย คังนั้นวิธีเดียวที่จะเรียกเอาอธิปไตยทางการศาลคืนมาก็คือเร่งปฏิรูปประมวลกฎหมายและระเบียบการศาลของไทยไห้เป็นหลักแห่งความยุติธรรมอย่างแท้จริง

๑. ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์วังบัวโรปการ ทูล กรมขุนสมมตอมรินทร์ ราชเลขาณการ ลงวันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑ พ.๑๓ แฟ้ม ๑๘/๑๓

๒. Francis B. Sayre : Glad Adventure. p. 95
"A great obstacle to Siamese's progress in those days lay in the 'Unequal treaties' between her and the Western nations."

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความยุ่งยากของอำนาจสูงสุด
 ว่าเป็นเครื่องกีดขวางการปกครองบ้านเมือง และใต้วงคำวิหิตทางแกไขอยู่เสมอ
 "..... ความลำบากควยเรื่องอำนาจศาลกงสุล..... ขอมมีในทุกประเทศที่ไค
 ทำสนธิสัญญาโดยแบบอย่างอันเดียวกัน และทางมีความประสงค์อย่างเดียวกันที่จะหาอุบาย
 เลิกวิธีศาลกงสุลต่างประเทศ ไคคนทั้งหลายไม่ว่าชาติไคบุรคาอยู่ในประเทศนั้นๆ
 ไครับประโยชน์อยู่ในอำนาจกฎหมาย และอำนาจศาลสำหรับบ้านเมืองแต่อย่างเดียวกัน
 (๑)
 กัน"

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยึดพระราโชบายตามแบบ
 อย่างของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกในภาคตะวันออกที่ไคริเริ่มคิดจัดการกับ
 สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศ โดยวิธีใค้เอกหาเนติบัณฑิตยต่างประเทศ
 ด้ชำนานูระเบียบกฎหมายฝรั่งมารับราชการ เป็นที่ปรึกษาารวมค้ำเนินงานกับข้าราชการ
 ญี่ปุ่นในการตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น จักเขาระเบียบเรียบเรียงตามแบบ
 แผนทำนองเดียวกับกฎหมายของประเทศในยุโรป ทั้งไคจัดงานคานศาลยุติธรรมให้
 มั่นคงเป็นปึกแผ่น เมื่อประเทศทั้งปวงเห็นวากฎหมายและศาลของญี่ปุ่นเป็นระเบียบ
 แบบแผนดีแล้ว ก็ยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุลไคคนในบังคับของตนขึ้นกับกฎหมายและ
 ศาลของญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา (๒) พระราชกรณียกิจขั้นต้นของรัชกาลที่ ๕ ในการวางราก
 ฐานปรับปรุงพระราชกำหนดกฎหมายไทยไคแก ทรงพระกรุณาโปรดใค้หาจเนติบัณฑ
 ติตยด้ชำนานูกฎหมายต่างประเทศเขามารับราชการหลายนาย มีนาย โดแลงยัคแมงส์
 ด้ไคเคยเป็นเสนาบดีของประเทศเบลเยียม และเมื่อรับราชการในประเทศไทยไครับ
 พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยราชาเป็นตน พระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าไคทรงพระกรุณาแต่งตั้งกรรมการด้ชำนานูกฎหมายทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศ
 ขึ้น กรรมการด้ชำนานูนี้มีอยู่ควยกันสามชุด ชุดแรกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ประ
 กอบควย พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็น

๑. พระราชปรารภของรัชกาลที่ ๕ ในกฎหมายลักษณะอาญา หน้า ๕
 ๒. Harold M. Vinacke : A History of the Far East in Modern Times. p. 107

ประธาน พระเจ้านองยาเชอกรมหลวงพิชิตปรีชากรซึ่งเคยรับราชการในตำแหน่ง—
 เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระยาประจักษ์จกรจักร (แซม) อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง
 เจ้าพระยาอภัยราชาที่ปรึกษาราชการ นายริชาร์ด ยัคส์ เกอิกแปตริก เนติบัณฑิต
 เบลเยี่ยมที่ปรึกษากฎหมาย นายโทกีจิมาเซาเนติบัณฑิตญี่ปุ่นผู้ช่วยของที่ปรึกษาราช
 การ กรรมการชุดนี้ทำหน้าที่ตรวจพระราชกำหนดบทพระอัยการทั้งเก่าและใหม่ และ
 ปรึกษาลักษณะการที่จะชำระและจัดระเบียบกฎหมาย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทรงพระ
 กรุณาโปรดฯ ให้จางนายบอร์ช ปาดูเนติบัณฑิตฝรั่งเศส เข้ามารับราชการในตำแหน่งที่
 ปรึกษาในการร่างกฎหมาย ทรงตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่ง เพื่อรับร่างกฎหมายที่
 กรรมการชุดแรกได้ทำไว้มาตรวจชำระแก้ไขอีก เมื่อกรรมการนี้ได้ชำระร่างกฎหมาย
 ส่วนลักษณะอาญาเสร็จและได้ส่งร่างนั้นไปปรึกษาเจ้ากระทรวงฝ่ายตุลาการ ซึ่งเกี่ยว
 ของตองปฏิบัติเนื่องด้วยกฎหมายนี้ทุกกระทรวงแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าฯ ก็โปรดฯ ให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรรมการ เสนาบดี โดยมีพระเจา
 นองยาเชอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานตรวจ
 ชำระอีกเป็นครั้งที่สาม การตรวจชำระร่างกฎหมายเฉพาะทางลักษณะอาญาได้สำเร็จ
 ดังพระราชประสงค์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ (๑) เมื่อทรงปรึกษาในที่ประชุม เสนาบดีเห็น
 ชอบพร้อมกันจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราไว้เป็นพระราชบัญญัติสืบไป

อนึ่งเกี่ยวกับกิจการศาลของไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็
 ทรงเร่งปรับปรุงจัดระเบียบขึ้นใหม่ ตามที่เป็นมาในสมัยก่อนนั้นยังไม่มีกรมกระทรวง—
 ใดทำหน้าที่ตุลาการพิจารณาพิพากษาคดีความโดยเฉพาะ ผู้มีหน้าที่พิจารณาคดีขึ้นอยู่กับ
 กรมกระทรวงต่างๆ "เช่นศาลหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ศาล
 หัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่ในกระทรวงทะเลไหม และศาลหัวเมืองที่ขึ้นอยู่ในกรมท่าก็มีอีก
 และศาลนครบาลในกรุง เทพฯ ขึ้นอยู่ในกรมเมือง ศาลหัวเมืองที่ขึ้นอยู่ในมหาดไทยก็ดี
 ในทะเลไหมก็ดี กรมท่าก็ดี ไคว่หาทั้งความแพ่งและความอาญา แต่ศาลที่ขึ้นในกรม
 เมืองที่เรียกว่าศาลในกรมพระนครบาลนั้นไคว่หาแต่ในความอาญาอย่างเดียว ความแพ่ง
 มีศาลที่เรียกชื่อว่าศาลแพ่งกลางและศาลแพ่ง เกษมเป็นเจ้าหน้าที่ชำระ ศาลแพ่งกลาง

ศาลแพ่งเกษมทั้ง ๒ ศาลหาขึ้นอยู่ในกระทรวงไคโม ฝ่ายกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการคลัง กรมท่าก็มีศาลในกรุงเทพฯด้วย ต่อเนื่องกับศาลในหัวเมือง รับความที่ศาลหัวเมืองส่งขึ้นมา นอกจากที่ไคกลาวมาแล้วยังมีศาลที่ขึ้นกรมท่าชำระความต่างประเทศอีก และศาลกรมท่าชำระความเรื่องที่ดินา และศาลในกรมพระคลังมหาสมบัติชำระความภาษีอากรและหนี้หลวง นอกจากนี้ยังมีศาลราชตระกูล ศาลกรมวัง ศาลกรมสวัสดิ์ ศาลที่เป็นศาลธรรมดาในกรุงเทพฯในครั้งนั้นก็คือ ศาลนครบาล ศาลกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการคลัง กรมท่าและศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม คือเป็นศาลที่ชำระความโจรกรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมดา และความแพ่งที่ราษฎรเป็นกัน" (๑)

เมื่อเกิดมีคดีฟ้องร้องขึ้นต้องยื่นฟ้องต่อกรมรับฟ้อง นอกจากการยื่นฟ้องต่อกรมรับฟ้องแล้ว เจ้านายบางพระองค์ก็ยังทรงช่วยรับเป็นพระธุระจัดการรับฟ้องของคู่ความไว้พิจารณา เมื่อรับฟ้องของคู่ความไว้แล้วต้องนำเสนอลูกขุนซึ่ง เป็นอีกกรมหนึ่งต่างหาก หลังจากลูกขุนตรวจว่าเป็นการยื่นฟ้องที่ถูกต้องด้วย เหตุผลแล้ว กรมรับฟ้องจึงจะจัดการจ่ายเรื่องราวขึ้นไปตามกระทรวง แล้วแต่คดีจะอยู่ในขอบเขตอำนาจของกระทรวงใด เพื่อให้ศาลในกระทรวงนั้นทำหน้าที่พิจารณารับชำระความด้วยวิธีดังกล่าวนั้นการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลจึงยังพัวพันเกี่ยวข้องกับทางฝ่ายบริหาร "อำนาจและหน้าที่ตุลาการไม่ไคแยกจากตุลาการในขนาดตอนไป การพิจารณาคดีความแทบทั้งหมดมีเจาหน้าที่ฝ่ายตุลาการ เขาเกี่ยวข้องกับควยเสมอ ซึ่งผิดกับหลักกฎหมายที่มีว่าการใช้กฎหมายให้เป็นหน้าที่ของตุลาการจะพิจารณาพิพากษา การที่ยอมให้ฝ่ายตุลาการ เขาเกี่ยวข้องกับ เป็นตัวตั้งอยู่ควยนั้นยอมทำให้การพิจารณาความไม่ดำเนินไปตามควร" (๒)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าควรมีกระทรวงหนึ่งจัดการรับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านศาลยุติธรรมโดยเฉพาะแต่ผู้เดียว เพื่อจะใครรวบรวมศาลต่างๆที่ไคกระจัดกระจายอยู่ตามกรมกระทรวงอื่นๆเขาไว้ เป็นปึกแผ่น

๑. กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ : พระราชบัญญัติราชบุรี หน้า ๑๕๑-๑๕๖
 ๒. พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ : ตำนารศาล หน้า ๕

จึงทรงมีพระบรมราชโองการออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยทรงพระราชปรารภว่า :

ทุกวันนี้คดีของราษฎรซึ่ง เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอยู่ตามโรงเรียนต่างๆ ทั้งปวงนั้นมีขึ้นทุกวัน เพราะอาศัยราษฎรพลเมืองมีการค้าขายเกี่ยวของพัวพันถึงกันมากขึ้น ประการหนึ่งศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็แยกย้ายอยู่หลายกระทรวง ทั้งผู้พิพากษาผู้พิพากษาก็อยู่ในที่ต่างกัน ผู้พิพากษาจะบังคับความที่ขาดปรับสัตย์คดีสินก็อาศัยแต่ในถ้อยคำสำนวนที่โบกระดาษสมุดไม่ได้เห็นด้วยจักษุในการพิจารณาเลย จึงเป็นของอุปายทางทุจริตของตระลาการและคู่ความ แมแต่อย่างคำก็เป็นทางที่จะชักประวิงให้ความซาไปใดต่างๆ คดีของราษฎรจึงได้คับคั่งทับถมอยู่ตามกระทรวงโรงเรียนนั้นๆมากขึ้นทุกที กว่าจะแล้วได้แต่ละเรื่องก็ชานานเป็นการเสียเวลาทำมาหากินของราษฎร ใคความลำบากในเรื่องนี้เป็นอันมาก

โดยทรงพระราชดำริที่จะแก้ไข เหตุการณ์เหล่านี้ให้เรียบร้อยดีขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นได้บังคับคดีความทั้งปวง (๑)

นอกจากพระราชกรณียกิจทางด้านตรวจชำระกฎหมายและปรับปรุงกิจการศาลให้ดำเนินตามแบบอย่างของอารยะประเทศแล้ว การฝึกฝนอบรมใหญ่พิพากษาได้รอบรู้ในตัวบทกฎหมายต่างๆ เพื่อเป็นผู้รักษาขนบการยุติธรรมของชาติไทยให้ศักดิ์สิทธิ์สมดัง เจตนจำนงของรัฐบาลก็เป็นสิ่งที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มิได้ทรงเพิกเฉย โรงเรียนสอนกฎหมายของไทยได้กำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ก็โดยพระเจาลูกยวเธอกรมหมื่นรพีพัฒนพงศ์เป็นผู้ริเริ่มและมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็ได้ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศตั้งโรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนหลวงโดยกระทรวงยุติธรรมรับผิดชอบการควบคุมดูแล (๒)

-
- ๑. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๔ ร.ศ. ๑๑๐ หน้า ๕๐๐
 - ๒. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ ร.ศ. ๑๓๐ หน้า ๑๐๓

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดปฏิรูปงานคาน-
กฎหมายจักระ เบียบศาล และจัดตั้งโรงเรียนสอนกฎหมายขึ้นนี้ก็ด้วยทรงมีพระราช-
ประสงค์จะยกฐานะระ เบียบราชการทางขบวนการยุติธรรมให้สูงขึ้น เพื่อให้เป็นที่รับ-
รองของนานาประเทศ และเพื่อเป็นแนวทางที่จะปลดเปลื้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต-
ของต่างชาติให้หมดสิ้นไปจากผืนแผ่นดินไทย

*กรมพระไวยงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ
บทบาทของรัชกาลที่ ๕ คอลเลกชันจักรวรรดินิยม*

ขณะเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเร่งทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง เพื่อยกฐานะขึ้นทัดเทียมกับอารยประเทศ ทั้งใน-
คานการปกครองภายในและระ เบียบการศาลของประเทศ มหันตภัยจากลัทธิจักรวรรดิ-
นิยมของมหาอำนาจตะวันตกกำลังคุกคามประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การ
แผ่อิทธิพลในระยะนี้รุนแรงแข่งกลายยิ่ง เล็กกว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวมากนัก เพื่อบานไกล เคียงในดินแดนแหลมทอง รอบๆ ประเทศไทยกำลัง เผชิญ-
กับมหาภัยฉิบวาจนต้องตก เป็นอาณานิคมของต่างชาติไปแล้วหลายประเทศ หลังจาก-
จากฝรั่งเศส เข้ายึดครองตั้ง เกียใน พ.ศ. ๒๔๑๗ แล้วก็คอยตั้งคุม เขิงจับตาดูท่าทีของประ-
เทศไทยอยู่ทางตะวันออก ส่วนอังกฤษเมื่อครอบครองพม่าเป็นลัทธิชาติใน พ.ศ.
๒๔๒๕ ก็ตั้งกำลัง เผชิญหน้ากับประเทศไทยอยู่ทางภาคตะวันตก ดินแดนแถบแหลม-
มะลายูทางตอนใต้ของกษัตริย์สนใจใฝ่แสวงหาผลประโยชน์และ เขาคครอบครองอยู่บ้างแล้ว
เป็นบางส่วน ดังนั้นจึงเหลือเพียงประเทศไทยตั้ง โดดเด่นเป็นศูนย์กลางอยู่ระหว่าง-
เงื้อมมือของสองมหาอำนาจ ซึ่งต่างทำที่คอยจ้องคุม เขิงไทยอยู่

นโยบายการแสวงหาอาณานิคมของฝรั่งเศส เริ่มขึ้นราวคริสต์ทศวรรษที่ ๑๘^(๑)
โดยยึดถือหลักสำคัญของจูสต์ แฟร์รีซึ่งต่อมาได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม
ตามความคิดของเขาการมีอาณานิคมมากจะ เสริมสร้างให้ประเทศมี เศรษฐกิจรุ่งเรือง
ตลอดระยะเวลาสมัยของจูสต์ แฟร์รีสามารถทำให้ฝรั่งเศสได้ชื่อว่า เป็นประเทศที่มีอาณานิคม
มากเป็นที่สองของโลก การแสวงหาอาณานิคมจึงถือเป็นงานสำคัญยิ่งของรัฐบาลใน-

๑. Pensri Suvanij : Les Relations Entre La France Et La Thaïlande Au XIXe siècle D'Après les Archives des Affaires Etrangères p. 233

สมัยต่อมา ดังนั้นจึงไม่ใช่ของแปลกอะไรเลยที่ขณะอังกฤษกำลังสนใจเรื่องการค้ากับไทย และไม่แสดงท่าทีคุกคามอย่างเปิดเผยนั้นความสนใจของฝรั่งเศสส่วนใหญ่กลับหมกมุ่นอยู่กับเรื่องทางการเมืองอย่างจริงจัง

"การขยายตัวทางอาณานิคมของฝรั่งเศส รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ดำเนินนโยบายแผ่ออกไปทางอาฟริกาและเอเชีย โดยเป็นคู่แข่งอยู่กับอังกฤษ และเมื่ออังกฤษมาตั้งอยู่ในพม่า และฝรั่งเศสมาตั้งอยู่ในกัมพูชา โคจีนจีน อันนัม และตังเกี๋ยแล้ว การขยายตัวอีกขั้นหนึ่งก็เข้ามาถึงประเทศไทย"^(๑) สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของไทยทวีความสำคัญขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยอังกฤษพยายามขยายพรมแดนทางคานตะวันออกของพม่าซึ่งอังกฤษได้ไว้เป็นอาณานิคม และกำลังขยายตัวอยู่ในแหลมมะลายู ฝรั่งเศสก็ขยายพรมแดนทางคานตะวันตกของญวน อาณาจักรของประเทศไทยซึ่งอยู่ระหว่างกลางจึงมีความสำคัญในฐานะเป็น "ดินแดนกันกระทบ" (buffer area) ระหว่างมหาอำนาจทั้งสอง โดยสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ซึ่งไทยรับรองว่าฝรั่งเศสมีอำนาจปกครองเหนืออินโดจีนของเขมร และสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ซึ่งไทยรับรองว่าฝรั่งเศสมีอำนาจปกครองญวนโดยสิทธิของตนเอง ฝรั่งเศสจึงสามารถขยายอาณาเขตมาจนจรดพรมแดนไทยก่อนอังกฤษ และนับแต่ พ.ศ. ๒๔๒๖ เป็นต้นมาอาณานิคมของฝรั่งเศสในคาบสมุทรอินโดจีนจึงมีอาณาเขตติดต่อกับพรมแดนทางภาคตะวันออกของไทย จังหวัดต่างๆของไทยทางภาคตะวันออกส่วนใหญ่มีเจ้าผู้ครองขึ้นกับพระมหากษัตริย์แห่งกรุงเทพฯ และเนื่องจากการคมนาคมไม่คอยสะดวกทางเมืองหลวงจึงควบคุมปกครองดินแดนทางภาคนี้ไม่ได้ใกล้ชิดและทั่วถึงนัก ดังนั้นข้าศึกศัตรูจึงถือโอกาสเข้าโจมตีอยู่เนืองๆ เพราะถ้าวรัฐบาลไทยจะส่งกำลังทหารไปถึงก็กินเวลานาน เมื่อฝรั่งเศสขยายอำนาจมาประชิดพรมแดนภาคตะวันออกของไทย การจะรักษาพรมแดนทางคานนี้ให้ปลอดภัยจึงจำต้องได้ความร่วมมือจากฝรั่งเศสด้วย แต่ "ฝรั่งเศสนั้นถึงอย่างไรก็ไม่พร้อมจะร่วมมือกับไทย เพราะสิ่งเดียวที่จะทำให้ฝรั่งเศส"

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ : ประวัติการทูตไทย หน้า ๓๘
๒. Virginia Thompson : Thailand : The New Siam p. 40

เศสได้เปรียบก็คือปล่อยให้พรมแดนทางคานนี้เปิดกว้างไว้" (๑)

รัฐบาลฝรั่งเศสพยายามดำเนินนโยบายขยายอาณาเขตในอินโดจีนอย่างระมัดระวัง เพราะยังไม่คอยแน่ใจที่หาของอังกฤษเกี่ยวกับไทยนี้ แต่ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสในอินโดจีนมักปฏิบัติราชการโดยไม่ปรึกษาหารือกับรัฐบาลเสียก่อน และเมื่อทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงแล้วรัฐบาลฝรั่งเศสก็จำต้องยอมรับว่าเป็นนโยบายของประเทศแทบทุกครั้งไป ในระยะที่ลัทธจักรวรรดินิยมกำลังแผ่ไพศาลนี้เองรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสหันเข้ามาคบคากันอย่างสนิทสนม เพราะทางวันเกรงอิทธิพลของรัสเซียและเยอรมัน ดังนั้นในปัญหาเกี่ยวกับประเทศไทยทั้งสองชาติจึงปรึกษาปรองดองกันได้ ถึงกับเคยมีข่าวว่าชาวอังกฤษคนหนึ่ง เสนอแนะให้แบ่งดินแดนประเทศไทยออกเป็นสองส่วน โดยให้ฝรั่งเศสครอบครองลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนอังกฤษครอบครองดินแดนทางภาคใต้ทั้งหมด แมทางฝ่ายฝรั่งเศสนายวัตคิงตันราชทูตประจำลอนดอนยังได้เคยชักชวนรัฐบาลอังกฤษให้รักษาความเป็นกลางของประเทศไทยเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๒ แต่อังกฤษก็ยังไม่พร้อมจะตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะซอลิสเบอร์รี่นายกรัฐมนตรีมีนโยบายวางตนเป็นกลาง และไม่ปรารถนาให้อังกฤษของตกเป็นเครื่องมือสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะเขารวมมือควยก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายขอรองมา อาจกล่าวได้ว่านโยบายการต่างประเทศของอังกฤษในระยะดังกล่าวคือ "การไม่เข้าแทรกแซง" (non - interference) (๒) ดังนั้นเมื่อฝรั่งเศสขอให้อังกฤษรับรองสิทธิของฝรั่งเศสเหนือดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง โดยอ้างว่าเคยเป็นดินแดนญวน เมื่อญวนตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสดินแดนเหล่านี้จึงควรเป็นกรรมสิทธิของฝรั่งเศสควย อังกฤษจึงสงวนท่าทีเป็นกลางปฏิเสธว่าเป็นเรื่องภายในระหว่างฝรั่งเศสกับไทยโดยเฉพาะ

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ม. ปาวิีรองกงสุลฝรั่งเศสที่หลวงพระบางได้เขามารับตำแหน่งทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย และในปีรุ่งขึ้น พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นทางพรมแดนภาคตะวันออกเฉียง โดยฝรั่งเศสบุกรุกดินแดนฝั่งซ้ายของ-

๑. Somsakdi Xuto : British Foreign Policy Towards Siam 1890 - 1900 p. 14
2. Ibid p. 47

แม่น้ำโขง : ม.ปาวีเรียกร่องโทไทยตอนกำลังออกจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ใน
 ปกครองของไทย และให้เสียดาทำชวัญแก่คนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งได้รับความเสียหาย
 ไทยไม่ยอมปฏิบัติตามจึงเกิดการปะทะกันขึ้น และฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบชื่อ Lutin,
 Inconstant และ Comète เขามาในอ่าวไทย เรือทั้งสามได้แล่นเข้าปากน้ำ
 เจ้าพระยาโดยมีเรือ J.B. Say เรือสินค้าฝรั่งเศสซึ่งจอดอยู่ก่อนเป็นเรือนำลง (๑)
 ขณะผ่านป้อมตรงบริเวณปากน้ำทหารไทยซึ่งรักษาป้อมไคระคมยิงเป็นการยับยั้ง แต่
 เนื่องจากหมอกลงหนัก เรือทั้งสามจึงผ่านเข้ามาได้ถึงกรุงเทพฯ ในการนี้ฝ่ายฝรั่งเศส
 ได้ยื่นขอเรียกร่อง ๒ ขอ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ กำหนด
 ให้ตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง

แมฝรั่งเศสจะลงมือขึ้นรุนแรงกับไทยแต่อังกฤษก็ยังคงเฝ้าจับตาดูอย่าง
 ใจเย็น อังกฤษมิได้จัดการช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ไทยอย่างใด ขอนี้ทำให้
 รัฐบาลไทยรู้สึกผิดหวังมาก เพราะเคยคิดว่าอังกฤษจะช่วยเป็นเกราะกำบังให้พ้นภัยจาก
 ฝรั่งเศส อังกฤษเพียงแต่ส่งเรือรบเข้ามาสามลำ เพื่อคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของ
 ชนชาติอังกฤษซึ่งพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ

ขณะมหาภัยจากชาวตะวันตกกำลังคุกคามประเทศอยู่ในระหว่าง ร.ศ. ๑๑๒
 (พ.ศ. ๒๔๓๖) นี้เอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหนักพระทัยมาก
 จนถึงทรงพระประชวรหนักและหยุดเสวยพระโอสถ พระองค์ใดทรงพระนิพนธ์โคลง-
 ฉันทบรยายความทุกข์และความวิศุทหวังโยชิตาของบ้านเมือง พระราชนานไปยัง-
 สมเด็จพระยาตราช่างราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น มีใจ-
 ความว่า :

เจ็บนานหนักอกผู้	บริรักษ์ ปวงเฮย
คิดไครลาลาญหัก	ปลัดเปลื้อง
ความเหนื่อขแห่งสุจัก	พลันสร้าง
คุจักสุภาพเบื่อง	หนานันปลันเซม

เป็นผีสามยอดแล้ว
ปวกเจ็บใครจักหมาย
ไซเป็นแต่สวนกาย
ใครทอเป็นจึงผู้
ตะปุดอกใหญ่ตรึง
จึงบออาจลดา
เชิญผู้เมตตา
ซักตะปูนีให้
ชีวิตมนุชยนี้
ทุกข์และสุขพลิกเพลง
โบราณทานจึงแสดง
ขวัญนักเจ็ดที่ทั้ง
เป็นเด็กมีสุขคล้าย
รัฐขรรทุกขหาญ
ละอย่างละอย่างพาด
คล้ายกับฉนวนมวย
ฉนั้นไปปะเด็กหา
โกนเกศนุงชาวซด
ถามเขาวาเป็นคน
ไปที่หอศพเวฐ
กลวยเผาเหลืองแกก่า
แรกก็ออกอรอยจะ
นานวันยิ่ง เครอะคระ
ทนจอชอมจิมจำ
เจ็บนานนิกหนายนิตย
สวนจิตต์มีสบาย
แม่หายก็พลันยาก

ยังราย ส่วนอ
เชื้อใด
เศียรกลัด กุ้มแฮ
นั้นนั้นเห็นจริง
บาทา อุยเฮย
คลองใด
แกสั่ว ปวงแฮ
สงฆอันขม
เปลี่ยนแปลง จริงนอ
มากครั้ง
เป็นเยี่ยง อย่างนา
เจ็ดข้างฝ่ายก็
คิรฉาน
ชลาควย
หยอนเพราะ แลอแฮ
ชีพสิ้นสติสูญ
หกคน
เคลิบเคลิ้ม
เชิญเครื่อง
รักเราเหงาใจ
เกินพระ ลักษณะน่า
ใครกล้า
กลืนยาก
แตกสิ้นสติไป
มะนะ เรืองบำรุงกาย
ศิริระกลุ่มอุราตรึง
จะลำบากฤทัยถึง

ตรีเศาะฎฐกรีก
 กัตวเป็นทวิราช
 เสียบเมืองจึงนินทา
 คีคิโคจะ เกียงแก
 สบหนามนุ้ยอ้าย

อูระวัคและอัศรา
 บตรีปองอูชยา
 บละ เวณควางววย
 กับพซึ่ง เงื่อนสาย (๑)
 จึงจะอุคแล เลยสุณ

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์คำปลอบประโลมและ
 ถวายคำแนะนำแก่รัชกาลที่ ๕ เพื่อมิให้พระองค์ทรงท้อแท้พระราชหฤทัยในการจะ
 เฝ้าอยู่กับภัยแห่งลัทธิจักรวรรดินิยม โดยทรงอุปมาว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
 ทรงมีหน้าที่เสมือนกับต้นเรือของรชนาวาไทย :

คุดุเหลาพละนา
 นายทายฉงนัง
 นายกลประจำจักร
 จะรอกี่ระแวง
 อีค้อคทุกหน้าที
 เหตุทางบคียาน
 ถาจะวาบรรคากิจ
 เรือแลนทเลลม
 ธรรมคามหาสมุทร
 มีครราวสลาคัน
 ฌิวพอกำลั้งเรือ
 หากกรรมจะบันคาล

วะเหววากะปิตัน
 ทิศทางก็กลางแคลง
 จะใช้หนักก็หนักแห่ง
 จะไม่ทันธุระการ
 ทุกข์มิวทุกวันวาร
 อันเคยไว้นำใจชน
 ก็ไม่ผิดคณนิยม
 จะเปรียบต่อกก็พอกัน
 มีครราวหยุดพายุดัน
 ตั้งระลอกกระฉอกฉาน
 ก็แลนรอกไมรรวราน
 ก็คงลมทุกลำไป

๑. พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่กรมหมื่นคำรงราชานุภาพ
 ในชุมนุมพระกวีนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรง-
 ราชานุภาพ หน้า ๘๔ - ๘๖

ชาวเรือก็ยอมรู้
 แผลลอยอยู่ตราบไค
 แกรอกตลอดคั้ง
 เหลือแก็กจำจม
 นีวทอกระระนิง
 ที่สุดก็สูญล่ำ
 ผิดกันแต่ถาแก
 ไครหอนประมาทใจ
 เสียทีก็มีชื่อ
 สงสารวากรรมเกิน

อยู่น้อยทุกจิตใจ
 ทองจำแกควยแรงระคม
 จะรอกทั้งจะขึ้นชม
 ใหญ่ปรากฏว่าถึงกรรม
 บวนวิ้งเยียวยาทำ
 เหมือนที่แกไม้หวากไหว
 ใหญ่เต็มแยจิงจมไป
 วาขลาคเขลาและเมามาเมิน
 ไคเลื่องลือสรรเสริญ
 (๑)
 กำลังคอกจิงจมสูญ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง เคยตั้งพระราชหฤทัยไว้
 เกิดเคียดแค้นว่าถึงอย่างไรพระองค์ก็จะทรงรักษาผลประโยชน์ของบ้านเมือง และเอกราช
 ของชาติไว้ด้วยชีวิตของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งฝรั่ง แสสส่ง เรือรบเข้ามา
 คุกคามไทยใน ร.ศ. ๑๑๒ ระหว่างนั้นพระองค์ทรงพระประชวรไคเสด็จไปประทับ
 พักฟื้นอยู่ที่เกาะสีชัง บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารต่างพากันห่วงใย
 ในความปลอดภัยของพระองค์มาก แต่ตามพระราชหัตถเลขาที่ส่งไปประทานกรมหลวง
 พิชิตปรีชากร ทรงแสดงความมั่นใจพระทัยว่า....."อย่าให้มีความสงสัยเลยว่ ฉันจะ
 ยินยอมอย่างใดแก่ฝรั่ง แสส ที่สุดจนเอาปืนมาจ้องหน้าอยู่ให้เซ็นชื่อ ถ้าจะจับตัวลง
 เรือรบไปก็จะไม่ยอมเป็นอันขาด ด้วยฉันเชื่อเป็นแน่ว่า ถาลมหายใจมีอยู่ตราบไค
 จะไม่ไคเห็นกรุงสยามปราศจากอำนาจอันเป็นเอกราชเลย"
 (๒)

เพื่อเป็นการรักษาประเทศชาติให้รอดพ้นจาก "การปราศจากอำนาจอัน
 เป็นเอกราช" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงทรงยอมเสียผลประโยชน์บาง-

๑. สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ : ฉันท์ทูลเกล้าถวายตอบใน ร.ศ. ๑๑๒ ในหนังสือพระกวีนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ หน้า ๘๖ - ๘๘
๒. พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงพิชิตปรีชากร ร.ศ. ๑๑๒ แฟ้มก. เดม ๑

อย่างของบ้านเมือง เพื่อแลกเปลี่ยนกับ เอกราชอันล้ำค่าอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ให้คงอยู่กับประเทศไทยชั่วนานาน พระองค์ทรงตกลงรับขอเรียกครองของฝรั่งเศส ที่ยังเกียจอยู่บางก็ก็ขอที่กล่าวถึงดินแดนซึ่งไทยจะต้องเสียแก่ฝรั่งเศส แต่ผลที่สุดการเจรจาตกลงกันก็เรียบร้อย โดยทั้งสองฝ่ายตกลงนามในสนธิสัญญาฉบับวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (๑) ซึ่งมีข้อความสำคัญคือ

๑. รัฐบาลไทยสละสิทธิเหนืออาณาเขตฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและเกาะในแม่น้ำโขง
๒. รัฐบาลไทยจะไม่สร้างที่มั่นหรือสถานการทหารในเขต ๒๕ ก.ม. ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
๓. รัฐบาลฝรั่งเศสจะตั้งกงสุลคนที่ใดก็ได้ ตามแต่จะเห็นสมควรมีนครราชสีมาและน่านเป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้ทำอนุสัญญาเกี่ยวกับการถอนทหารไทยออกจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง การลงโทษผู้กระทำผิด และการให้ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรีอยู่ได้จนกว่าไทยจะปฏิบัติตามขอสัญญาแล้ว ในภายหลังแม่ไทยได้ถอนผันตามความประสงค์ของฝรั่งเศส และปฏิบัติตามขอสัญญาจนครบถ้วนแล้ว ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมออกจากจันทบุรี ม. เคอวิแลร์ทูตพิเศษซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสมอบหมายให้มาทำสนธิสัญญากับไทยยิ่งเอาเปรียบมากไปกว่า ม. ปาวิเสียอีก ดังนั้นการที่ไทยยินยอมควยก็เพราะถูกบังคับด้วยที่ทาคุกคามเอาจริงเอาจังของฝ่ายฝรั่งเศส

เมื่อถึงขั้นนี้รัฐบาลอังกฤษซึ่งไม่ต้องการให้ฝรั่งเศสเข้าครอบครองไทย เพราะจะเป็นภัยร้ายแรงต่อความรุ่งเรืองทางการค้าของตน จึงได้ยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องกับตามความเห็นของซอลิส เบอริ....." หากอังกฤษไม่ทำความตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสก็จะกลืนประเทศไทยเสียภายในเวลา ๑๐ ปี และข้าพเจ้าก็สงสัยว่าชาวอังกฤษคงต้องเสี่ยงอย่างยิ่งกับการป้องกันตนเอง" (๒) ดังนั้นปัญหาที่จะยกดินแดนของอาณาจักรไทยเป็น "ดินแดนกันกระทบ" จึงได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้ง และในที่สุดอังกฤษและฝรั่งเศสก็เซ็นนามกันในความตกลงเพื่อรักษาความเป็นกลางของประ-

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์: ประวัติการทูตไทย หน้า ๔๕

๒. Ronaldshay : The Life of Lord Curzon vol. 1 p. 256

เทศไทยเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๘ ซึ่งมีใจความว่า

๑. ทั้งสองชาติให้สัญญาต่อกันว่าจะไม่ส่งกองทหาร เขามาแถบคุมแม่น้ำเจ้าพระยา และจะไม่ขออภิสิทธิ์อย่างหนึ่งอย่างใดจากไทยพิเศษไปกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะไม่ส่งทหารเขาไปภายในเขต ๒๕ กิโลเมตรของดินแดนคังกลาว และไม่ส่งเรือรบเขาไปในแม่น้ำโขง

๒. อังกฤษและฝรั่งเศสจะมุ่งรักษาเอกราชของไทย และฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่ทำความตกลงกับมหาอำนาจชาติที่สาม เพื่อฉวยผลประโยชน์ซึ่งตนถูกจำกัดโดยความตกลงนี้

๓. ทั้งสองชาติยอมรับว่า แม่น้ำโขงเป็นขอบเขตแห่งอิทธิพลระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส

นอกจากอังกฤษและฝรั่งเศสจะทำข้อตกลงเพื่อรักษาความเป็นกลางของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ แล้ว เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ รัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษก็ได้ทำความตกลงอย่างลับๆต่อกันอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่า อังกฤษรับจะช่วยเหลือไทยหากถูกประเทศอื่นรุกราน และไทยให้สัญญาว่าจะไม่ไต่ผลประโยชน์และยกดินแดน(ทางตอนใต้ของตำบลบางตะพาน) ให้แก่ประเทศอื่นโดยที่อังกฤษไม่ยินยอม

จากเหตุการณ์ที่ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๖ นี้เองทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักแนพระทัยว่า การไขก้างเพื่อหยุดยั้งการขยายตัวของมหาอำนาจยุโรปนั้นคือทางที่จะทำให้ประเทศต้องประสบกับชะตากรรมยิ่งขึ้น "พระองค์ทรงได้รับบทเรียนจากเหตุการณ์ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ว่าพระองค์มิทรงสามารถยับยั้งชาวยุโรปด้วยพละกำลัง แต่จะทำได้โดยปฏิบัติต่อปรีภักษ์ทั้งสองอย่างเสมอภาคกัน พระองค์ไม่ทรงเปิดโอกาสให้แก่ประเทศหนึ่งประเทศใดโดยเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักแนพระทัยโดยนโยบายโดยเด็ดขาดเป็นนัยแก่ประเทศเหมือนกันที่สมเด็จพระชนกนาถของพระองค์ทรงตระหนักมาแล้ว

๑. แฟ้มสนธิสัญญาไทย - อังกฤษเกี่ยวกับเรื่องมะลายู กระทรวงการต่างประเทศ

พระองค์ทรงเป็นมหาบุรุษอย่างแท้จริง ทรงยอมเสียสละพระราชอาณาเขต พระราชอำนาจพิเศษพระองค์ และทรงเราให้ประชาชนซึ่งมีความเฉื่อยชาเร่งปรับปรุง-
ตัวเอง!! (๑)

นับว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระราโชบาย
อย่างชาญฉลาดควพระปรีชาสามารถทรงเห็นกาลไกล ในการนำนาว่าไทยเผชิญมูร-
สุมร้ายแรงของฝรั่งเศสและอังกฤษ และทรงสามารถพาประเทศนานพนายนครายที่-
คุกคามมาไคอย่างปลอดภัย "ระยะเวลาทั้งกล่าวนี้ประเทศไทยตกอยู่ในเงื้อมมือของ-
ยักษ์ใหญ่สองคน ซึ่งแต่ละคนกำลังมุ่งฉีกเนื้อที่ของราชอาณาจักรไทย และพยายาม-
ขยายอำนาจเข้าสู่ตอนกลางของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ความจริงที่วามหาอำนาจทั้งสอง
มีเรื่องแก่งแย่งกันนั้นกลับเป็นการช่วยรักษาความปลอดภัยแก่ประเทศไทย" (๒)

การวางรากฐานปลดปล่อยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของรัชกาลที่ ๕

ขณะที่ประเทศไทยกำลังตกอยู่ระหว่างการบีบคั้นของฝรั่งเศสและอังกฤษ-
นี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงดำเนินพระราโชบาย
ฉลาดล้ำเลิศยิ่งทางด้านการต่างประเทศแล้ว พระองค์ก็ยังสนพระทัยวางรากฐานเพื่อ
กำจัดอำนาจสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของต่างชาติในบานเมืองไทยให้ลดน้อยลงเป็นลำดับ
การเรียกร้องเอกราชทางการศาลระหว่างรัชกาลของพระองค์ดำเนินไปเป็นสอง-
ระยะ คือ สมัยแรกระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๔๘ และสมัยที่สองระหว่างปีพ.ศ.
(๓)

๒๔๕๐ - ๒๔๕๒

การเรียกร้องเอกราชทางการศาลสมัยแรก เริ่มควสนธิสัญญาปี พ.ศ.
๒๔๑๗ซึ่งไทยทำกับอังกฤษ ตามสนธิสัญญานับนี้ศาลไทยในภาคเหนือไคอำนาจพิจารณา
พิพากษาคดีที่คนในบังคับอังกฤษถูกฟ้องวากกระทำผิดฐานปล้น ไม่วามุคคดกั้งกล่าวนี้จะ-

-
๑. Virginia Thompson : Thailand : The New Siam p. 45
 ๒. Wendell Blanchard : Thailand Its People Its Society Its Culture. p. 234
 ๓. หลวงจักรปาณิศรวิเศษวิสุทธิ์ : เอกราชทางการศาล หน้า ๑๘๘ - ๒๐๐

มีหนังสือสำหรับตัวแสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษหรือไม่ สำหรับความผิดฐานอื่น ๆ หากคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำคัญสำหรับตัว ศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือผู้ที่อยู่ในบังคับอังกฤษนั้นๆ เฉพาะทางคดีแพ่งศาลไทยที่เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นระหว่างคนไทยกับคนในบังคับอังกฤษซึ่งไม่มีหนังสือสำคัญสำหรับตัวในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษผู้มีหนังสือสำคัญสำหรับตัว เว้นแต่จะยินยอมอยู่ที่อำนาจศาลไทยด้วยความสมัครใจ ส่วนคดีแพ่งที่คนอังกฤษพิพากษากันเอง ต้องส่งมาให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นผู้พิจารณาพิพากษา ต่อมาไทยได้ทำสนธิสัญญากับอังกฤษอีกในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ทกลงตั้งศาลผสมซึ่งเรียกว่าศาลต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกที่เชียงใหม่ ให้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและอาญาซึ่งคนอังกฤษหรือคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้อง เป็นคู่ความในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ศาลนี้ประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและกงสุลอังกฤษร่วมกันพิจารณา แต่กงสุลอังกฤษมีสิทธิที่จะถอนคดีซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนอังกฤษหรือซึ่งคนอังกฤษเป็นจำเลยไปจากศาลผสมนี้ได้หากว่าไม่พอใจคำพิพากษาของศาล เพื่อว่ากงสุลอังกฤษจะทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาเอง

สรุปแล้วตามใจความของสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๒๖ อังกฤษยอมให้คนในบังคับของตนที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยขึ้นศาลต่างประเทศ ซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นคนไทยร่วมพิจารณากับกงสุลอังกฤษได้ และยังไม่ให้สิทธิการถอนคดีแกกงสุลอังกฤษไปพิจารณาเองอีกด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ไทยได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสตามแบบสัญญาอังกฤษปี พ.ศ. ๒๔๒๖ และได้ทำกับอิตาลีและเคนมาร์คในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งมีใจความสำคัญว่า ไทยมีอำนาจตั้งศาลต่างประเทศขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาคดีซึ่งคนฝรั่งเศส อิตาลี หรือเคนมาร์คเป็นจำเลย

การเรียกร้องเอกราชทางการศาลสมัยที่สอง เริ่มด้วยสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งไทยทำกับฝรั่งเศส ตามสนธิสัญญานี้ฝรั่งเศสยินยอมให้คนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นชาวเอเชียพำนักอยู่ทั่วราชอาณาจักรไทย ขึ้นอยู่ในอำนาจศาลระหว่างประเทศทั้งในคดีแพ่งและอาญา ส่วนสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองนั้นมอบให้อยู่ในความวินิจฉัยของกงสุลเอง และสิทธิดังกล่าวนี้ได้จบสิ้นลง เมื่อไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมาย

ลักษณะอาญาปี ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๒)^(๑) อย่างไรก็ตามสนธิสัญญานี้ให้อำนาจศาลไทยพิจารณาพิพากษาไต่แต่เฉพาะคดีที่ชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศสเป็นคู่ความเท่านั้น คนฝรั่งเศสก็ยังอยู่ในอำนาจศาลสูงสุดในกรุงเทพฯ หรือศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่ไปตามเดิม^(๒)

ส่วนประเทศอังกฤษนั้นตามสนธิสัญญาที่ทำกับไทยปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ยอมให้คนในบังคับอังกฤษและชนชาติอังกฤษขึ้นศาลระหว่างประเทศได้ทั้งหมด ทั้งยังให้เงื่อนไขว่าอังกฤษจะยอมยกเลิกศาลระหว่างประเทศเมื่อไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายวิธีพิจารณาและธรรมนูญศาลครบบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่คนอังกฤษโดยกำเนิดหรือโดยแปลงชาติเป็นคู่ความ ต้องมีที่ปรึกษาชาวยุโรปนั่งพิจารณาพิพากษาในฐานะเป็นผู้พิพากษาอายุควยและในคดีที่คนอังกฤษเช่นนั้นเป็นจำเลย ต้องถือความเห็นของที่ปรึกษาชาวยุโรปเป็นคำบังคับ

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ประเทศเดนมาร์กได้ทำสนธิสัญญาอีกฉบับหนึ่งกับประเทศไทย คือนำอำนาจศาลเกือบทั้งหมดให้แก่ประเทศไทยตามทำนองเดียวกับสนธิสัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ของอังกฤษ

การที่ชาติมหาอำนาจทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษยอมผ่อนผันให้ไทยได้อำนาจศาลคืนมาบางส่วน มีใจว่าจะยินยอมให้ควยความสมัครใจหรือควยเห็นแก่ความชอบธรรม หากแต่ชาวไทยได้เสียดินแดนเป็นเครื่องตอบแทนให้ตามที่ชาติทั้งสองเรียกร้องมา คือตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๔๗ กับฝรั่งเศสไทยต้องยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงสองตอนให้แก่ฝรั่งเศส คือตอนหนึ่งตรงข้ามหลวงพระบาง และอีกตอนหนึ่งตรงข้ามแควนลาวไต ในคราวนี้เองที่ฝรั่งเศสยอมถอนกองทหารออกไปจากจันทบุรีควย ส่วนตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ไทยต้องยกพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้เป็นกรรมสิทธิ์ของฝรั่งเศสโดยเด็ดขาด ทวงฝ่ายอังกฤษตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๕๒

๑. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๕ หน้า ๒๑๐

๒. หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธ์ : เอกราชในการศาล หน้า ๒๐๐

ไทยต้องเสีย อดันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิสต์ให้แก่อังกฤษ (๑)

สรุปแล้วพระราชโอรยาของทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะนำรัฐนาวาไทยให้รอดพ้นจากกองทัพของสหกิจวรรคินิยม โดยทรงยอมเสียเปรียบบางสิ่งบางอย่าง เพื่อผนุงเอกราชของประเทศไว้ พระเกียรติคุณของทั้งสองพระองค์นี้สมจริงดังคำที่เวทเตลด บลานซาร์คกล่าวสรรเสริญว่า "ความสำเร็จของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ มีหลักฐานที่เด่นชัด คือ ประเทศไทยเป็นรัฐเดียวทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งไม่เคยตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองแบบอาณานิคมของประเทศตะวันตกเลย" (๒)

ศูนย์วิทยทรัพยากร

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ : ประวัติการทูตไทย

หน้า ๕๐ - ๕๑

๒. Wendell Blanchard : Op. Cit. p. 35
" Their success is demonstrated by the fact that Thailand is the only state in Southeast Asia which has never been under the rule of a Western colonial power."